

Contabilitatea în fața provocărilor ingineriilor financiare

Cicilia Ionescu

Conferențiar universitar doctor
Universitatea „Spiru Haret” București

***Abstract.** The world we are living in is the one of economies' universalization, and especially, of financial markets' globalization. The abolition of economic borders for different countries has also implications in the monitorization of companies' businesses with the help of accounting. Yet, the information regarding companies' performances determinate a higher concern. This is the reason for which the accounting normalizers were permanently concerned in finding reliable models of reflecting this. In spite, there are instruments and techniques (accounting engineering) which distort the companies' results.*

Key words: statement of income; creative accounting; company's performance; accounting engineering.

Valențele de informare ale contabilității financiare

Cel mai utilizat model pentru reflectarea performanțelor companiilor este contul de profit și pierdere. Valoarea informațională a acestei componente a situațiilor financiare rezidă în cea care redă performanța întreprinderii, adică, indică gradul în care aceasta și-a realizat obiectivele pe linia obținerii profitului. În contul de profit și pierdere apar fluxurile care determină rezultatul, înțeles, în principiu, ca variație a capitalurilor proprii în cursul unui exercițiu financiar. Definirea performanțelor unei întreprinderi se face, însă, în mod diferit, în funcție de interesul utilizatorilor, de principiile, convențiile și normele contabile reținute pentru determinarea rezultatului. Este ceea ce specialiștii în domeniu numesc politici contabile.

Întrebarea care se ridică este, însă, cât de exact poate fi determinat rezultatul cu ajutorul unui astfel de cont de profit și pierdere? Răspunsul nu poate fi decât unul relativ. Dacă întocmirea contului de profit și pierdere se face de specialiști de bună-credință, rezultatul poate fi unul cât mai realist posibil. Dacă aceștia recurg la procedee, tehnici, instrumente, având ca scop prezentarea favorabilă a poziției financiare și performanțelor companiei, rezultatul poate fi unul distorsionat.

Cine și de ce recurge la inginerii contabile?

În decursul timpului, contabilitatea a fost tratată și ca o artă: „arta de a falsifica sau truca un bilanț”(Bertolus, 1994, pp. 79-108); „arta de a se calcula beneficiile”(Lignon, 1989, pp. 17-20); „arta de a prezenta un bilanț”(Gounin, 1991, p. 11); „arta de a crea provizioane”(Pourqueri, 1991, pp. 72-75).

Ingenieria contabilă este o denumire mai puțin întâlnită în literatura de specialitate, fiind intitulată, de regulă, contabilitate creativă și constituind subiectul unei literaturi bogate în ultimii 20 de ani. Recurgerea la noțiunea de „inginerie contabilă” o argumentăm prin faptul că aceasta poate fi asimilată cu activitatea de creație, de proiectare, de cercetare, de conducere a „procesului tehnologic” de către profesioniștii contabili, din care rezultă „ imaginea favorabilă”, dorită a companiei. Folosită în mod serios, noțiunea „inginerie contabilă” creează iluzia unei situații mai favorabile a poziției financiare și a performanțelor companiei. La acest nivel, ingineria contabilă a condus la un număr de scandaluri contabile și la propuneri de „reformă contabile” focalizate de obicei pe ultima analiză a capitalului și a factorilor de producție, care reflectă în mod real modul în care se adaugă valoarea.

Indiferent de titulatura pe care o poartă, ingineria contabilă sau contabilitatea creativă, se referă la practicile de contabilitate care derivă din practicile de contabilitate standard. Ele se caracterizează prin complicații excesive și o creativitate similară scrierii unui roman, având ca scop prezentarea favorabilă a poziției financiare și performanțelor companiei. Situațiile financiare obținute în acest mod nu sunt deloc plictisitoare, ci, dimpotrivă, au toată complexitatea unui roman, de unde și denumirea de „creativ” sau „inovator”.

O viziune asupra ingineriei contabile, dar și cea mai complexă este expusă de Naser, considerând-o: „1) procesul prin care, dată fiind existența unor breșe în reguli, se manipulează cifrele contabile și, profitând de flexibilitate,

se aleg acele practici de măsurare și informare ce permit transformarea documentelor de sinteză din ceea ce el ar trebui să fie în ceea ce managerii doresc; 2) procesul prin care tranzacțiile sunt structurate de asemenea manieră încât să permită «producerea» rezultatului contabil dorit» (Naser, 1993, p. 59).

Mulți dintre noi s-au întrebat poate dacă fraudă și ingineria contabilă sunt două noțiuni sinonime. Răspunsul este categoric nu. Frauda este acțiunea de rea-credință prin care se încalcă legea, are caracter negativ, în timp ce ingineria contabilă respectă legea, dar nu și spiritul ei. Deși diverse, abordările prezentate au un numitor comun, acela că, ingineria contabilă este legală și are ca obiectiv crearea unei imagini distorsionate a companiei, prezentând-o mai prosperă, mai atractivă, inducând în eroare investitorii.

Concluzionând, putem afirma că ingineria contabilă reprezintă un ansamblu de procedee ce au ca obiectiv modificarea nivelului rezultatului în vederea optimizării sau minimizării situațiilor financiare, fără ca acele două obiective să se excludă reciproc; procedeele utilizate au la bază alegerile permise de reglementările contabile, posibilitățile deschise de slăbiciunile și carențele normelor contabile, dar și de mecanismele prin care contabilitatea poate interveni: determinarea interpretării contabile a unei tranzacții juridico-financiare sau elaborarea unui mecanism juridico-financiar cu scopul modificării rezultatului sau situațiilor financiare.

Tehnici de manipulare a performanțelor întreprinderii prin inginerii contabile

Tehnicile de manipulare a performanțelor întreprinderii sunt oferite de tratamentele și politicile contabile recomandate de normele contabile internaționale. Existența mai multor „opțiuni” posibile în materie contabilă, corespunzând fie unor adevărate alegeri contabile, fie unei libertăți de apreciere în contextul prezentării situațiilor financiare individuale sau consolidate, pot influența performanța companiei.

Prezentăm în cele ce urmează câteva din ingineriile contabile și impactul lor asupra imaginii performanțelor companiei.

Inginerii contabile referitoare la stocuri

1. Referitor la costul de achiziție al stocurilor, acesta trebuie să cuprindă: „prețul de cumpărare; taxe de import și alte taxe (cu excepția acelor pe care întreprinderea le poate recupera de la autoritățile fiscale); costuri de transport, manipulare; alte costuri care pot fi atribuite direct achiziției de produse finite, materiale și servicii” (IAS2, paragraful 8). În funcție de rezultatul dorit, cheltuielile ocazionate de achiziția stocurilor vor fi manipulate, în sensul includerii sau nu în costul de achiziție.

Exemplu:

Compania „GAMA” achiziționează mărfuri în următoarele condiții: preț de cumpărare al mărfurilor 450.000.000 um, cheltuieli de transport 100.000.000 um; veniturile obținute din vânzarea mărfurilor sunt de 3.506.188.000 um.

Managerul companiei poate să opteze pentru a include sau nu a cheltuielilor de transport în costul de achiziție, obținând, astfel, rezultate contabile diferite.

Extras din contul de profit și pierdere

– mii um –		
Elemente	Cheltuielile de transport se includ în costul de achiziție	Cheltuielile de transport se exclud din costul de achiziție
Venituri din vânzarea mărfurilor	3.506.188	3.506.188
Cheltuieli privind mărfurile vândute	(600.000)	(500.000)
- preț de cumpărare	450.000	450.000
- cheltuieli de transport	100.000	-
- cheltuieli de manipulare	50.000	50.000
Rezultat contabil	2.906.188	3.006.188

Remarcăm că decizia companiei de a include cheltuielile de transport în costul de achiziție conduce la obținerea unui rezultat mai mic. În situația în care compania trece printr-o perioadă dificilă, care i-ar umbri imaginea, dezamăgind utilizatorii informațiilor sale, managerii vor fi preocupați să găsească modalitatea de îmbunătățire sau de ameliorare a acesteia. Astfel, ei vor decide să nu includă cheltuielile de transport în costul de achiziție. Așa cum reiese și din contul de profit și pierdere, această decizie determină majorarea rezultatului.

2. Referitor la capitalizarea costurilor îndatorării. În costul stocurilor poate fi inclus și costul îndatorării (IAS 23, paragraful 4) (care cuprinde dobânzile și alte cheltuieli suportate de o întreprindere cu împrumutul de fonduri).

Capitalizarea costurilor îndatorării este prevăzută de IAS 23 „Costurile îndatorării” prin tratamentul contabil alternativ permis, valabil în cazul stocurilor care necesită o perioadă substanțială de timp pentru a fi gata în vederea utilizării sau vânzării.

Exemplu:

De pe parcursul exercițiului N, societatea obține produse finite la cost de producție 10.000.000.000 um (exclusiv dobânda). Rezultatul obținut va fi diferit, în funcție de decizia companiei de a capitaliza sau nu cheltuielile cu dobânzile. Prin capitalizarea cheltuielilor cu dobânzile, performanța companiei este substanțial îmbunătățită.

Aplicarea tratamentelor contabile menționate are următorul impact asupra contului de profit și pierdere:

Extras din contul de profit și pierdere

– mii um –		
Elemente	Dobânda se capitalizează	Dobânda nu se capitalizează
Cifra de afaceri	609.107.045	609.107.045
Variația stocurilor	13.000.000	10.000.000
Cheltuieli cu materii prime și materiale consumabile	(108.035.585)	(108.035.585)
Cheltuieli salariale și sociale	(239.664.624)	(239.664.624)
Alte cheltuieli de exploatare	(172.604.763)	(172.604.763)
Rezultat din exploatare	101.802.073	98.802.073
Cheltuieli privind dobânzi	-	(3.000.000)
Rezultat contabil	101.802.073	95.802.073

Includerea cheltuielilor cu dobânzile în costul stocurilor distorsionează imaginea reală a companiei, determinând majorarea rezultatului.

Inginerii contabile privind imobilizările corporale

1. Referitor la cheltuielile ulterioare punerii în funcțiune. Cheltuielile ulterioare aferente unui element de natura

terenurilor și mijloacelor fixe care a fost deja recunoscut trebuie adăugate valorii contabile a activului numai atunci când se estimează că întreprinderea va obține beneficii economice viitoare suplimentare față de performanțele estimate inițial ca fiind corespunzătoare” (IAS 16, paragraful 23).

Exemplu:

Compania a renovat la începutul exercițiului N clădirea în care își desfășoară activitatea compartimentul administrativ. Clădirea a fost achiziționată cu 18 ani în urmă, la o valoare de intrare de 500.000.000 um, durata de viață utilă fiind 20 de ani. Cheltuielile cu renovarea au fost de 40.000.000 mii um.

Managerii apreciază ca ridicat gradul de deteriorare al clădirii, fiind necesară restaurarea ei pentru a se asigura funcționalitatea în continuare. Soluția propusă este necapitalizarea cheltuielilor cu renovarea. Pe de altă parte, conducerea companiei intenționează să achiziționeze un sediu nou și să îl vândă pe acesta, sperând ca prin renovarea clădirii să crească și valoarea ei de piață. Prin urmare ar putea decide capitalizarea cheltuielilor cu renovarea.

Care va fi impactul asupra rezultatului? Capitalizarea cheltuielilor cu renovarea are același impact asupra rezultatului în exercițiile financiare N și N+1 (considerăm cifra de afaceri și celelalte cheltuieli constante), micșorându-l cu 45.000.000 um. Decizia de imputare a cheltuielilor asupra rezultatului exercițiului N, va diminua rezultatul cu 65.000.000 um.

Extras din contul de profit și pierdere

Elemente	– mii um –			
	N		N+1	
	Cheltuieli cu renovarea		Cheltuieli cu renovarea	
	Se capitalizează	Nu se capitalizează	Se capitalizează	Nu se capitalizează
Cifra de afaceri	609.107.045	609.107.045	609.107.045	609.107.045
Cheltuieli cu renovarea	-	(40.000)	-	-
Cheltuieli cu amortizarea	(45.000)	(25.000)	(45.000)	(25.000)
Cheltuieli cu materii prime și materiale consumabile	(108.035.585)	(108.035.585)	(108.035.585)	(108.035.585)
Cheltuieli salariale și sociale	(239.664.624)	(239.664.624)	(239.664.624)	(239.664.624)
Alte cheltuieli de exploatare	(172.604.763)	(172.604.763)	(172.604.763)	(172.604.763)
Impactul asupra rezultatului contabil	(45.000)	(65.000)	(45.000)	(25.000)
Rezultat contabil	88.757.073	88.737.073	88.757.073	88.777.073

2. Referitor la cheltuielile cu amortizarea imobilizărilor corporale. Valoarea amortizabilă a unei imobilizări trebuie să fie alocată sistematic pe toată durata de viață utilă a respectivei imobilizări. De regulă, metoda de amortizare aleasă este cea care reflectă ritmul în care sunt consumate avantajele economice viitoare, ca urmare a utilizării activului respectiv. Companiile se prevalează de posibilitatea de a opta pentru diferite metode de amortizare care conduc, de cele mai multe ori, la rezultate diferite.

Exemplu:

La 31.12.2003, compania a achiziționat un mijloc de transport, valoarea de intrare 500.000.000 um, durata de viață utilă 10 ani. Pentru alocarea sistematică a valorii mijlocului de transport, managerii companiei pot utiliza fie metoda de amortizare liniară, fie cea degresivă, fie cea accelerată.

Situația cheltuielilor cu amortizarea determinate prin cele trei metode și reflectarea în contul de profit și pierdere pentru exercițiul 2004 este următoarea:

Cheltuiala cu amortizarea liniară = 500.000.000 um. × 10% = 50.000.000 um.

Cheltuiala cu amortizarea degresivă = 500.000.000 um × 20% = 100.000.000 um.

Cheltuiala cu amortizarea accelerată = 500.000.000 um × 50% = 250.000.000 um.

Extras din contul de profit și pierdere al exercițiului 2004

Elemente	– mii um –		
	Amortizare liniară	Amortizare degresivă	Amortizare accelerată
Cifra de afaceri	609.107.045	609.107.045	609.107.045
Cheltuieli cu amortizarea	(50.000)	(100.000)	(250.000)
Cheltuieli cu materii prime și materiale consumabile	(108.035.585)	(108.035.585)	(108.035.585)
Cheltuieli salariale și sociale	(239.664.624)	(239.664.624)	(239.664.624)
Alte cheltuieli de exploatare	(172.604.763)	(172.604.763)	(172.604.763)
Rezultat contabil	88.752.073	88.702.073	88.552.073

Alegerea metodei de amortizare liniară creează imaginea unei companii mai performante. Este o imagine înșelătoare, deoarece în exercițiul 2005 situația se modifică astfel:

Situația cheltuielilor cu amortizarea în anul 2005:

Cheltuiala cu amortizarea liniară = 500.000.000 um × 10% = 50.000.000 um.

Cheltuiala cu amortizarea degresivă = 400.000.000 um × 20% = 80.000.000 um.

Cheltuiala cu amortizarea accelerată = 250.000.000 um × 11% = 27.500.000 um.

Extras din contul de profit și pierdere al exercițiului 2005

Elemente	– mii um –		
	Amortizare liniară	Amortizare degresivă	Amortizare accelerată
Cifra de afaceri	609.107.045	609.107.045	609.107.045
Cheltuieli cu amortizarea	(50.000)	(80.000)	(27.500)
Cheltuieli cu materii prime și materiale consumabile	(108.035.585)	(108.035.585)	(108.035.585)
Cheltuieli salariale și sociale	(239.664.624)	(239.664.624)	(239.664.624)
Alte cheltuieli de exploatare	(172.604.763)	(172.604.763)	(172.604.763)
Rezultat contabil	88.752.073	88.722.073	88.774.573

Spre deosebire de anul 2004, când metoda de amortizare ideală era cea liniară, în anul 2005 metoda degresivă îmbunătățește performanța companiei. Remarcăm, de asemenea, că utilizând metoda de amortizare liniară rezultatul este același, iar metoda accelerată îl diminuează.

3. Inginerii contabile privind reevaluarea imobilizărilor corporale

Deși procesul de reevaluare a imobilizărilor corporale este la prima vedere unul obișnuit, această tehnică poate distorsiona performanțele companiei. Aflăte în dificultate, multe companii apelează la această inginerie contabilă, ca ultimă șansă de ameliorare a performanțelor reflectate prin situația modificărilor capitalului propriu.

Exemplu:

Compania „Alfa” deține o hală industrială achiziționată la valoarea de 800.000.000 um; valoarea amortizată 200.000.000 um. Durata de viață utilă rămasă este de 10 ani, iar metoda de amortizare este cea liniară. Managerii companiei decid la începutul exercițiului 2005, să reevalueze imobilizarea, valoarea justă fiind 900.000.000 um. Rezerva din reevaluare va fi de 300.000.000 lei (900.000.000 lei – 600.000.000 lei).

Performanța companiei înainte și după reevaluare, evidențiată prin situația modificărilor capitalului propriu este:

Extras din situația modificărilor capitalului propriu

Elemente	– mii um –	
	Înainte de reevaluare	După reevaluare
Capital subscris	296.892.431	296.892.431
Rezerve din reevaluare	122.794.493	123.094.493
Total capitaluri proprii	419.689.924	419.986.924

Reevaluarea imobilizărilor amortizabile are ca efect majorarea cheltuielilor cu amortizarea și, deci, o micșorare a rezultatului.

Amortizarea anuală înainte de reevaluare este de 60.000.000 um ($600.000 \times 10\%$), iar după reevaluare 90.000.000 um ($900.000 \times 10\%$). Astfel, rezultatul este micșorat cu 30.000.000 um după reevaluare:

Extras din contul de profit și pierdere al exercițiului 2005

Elemente	– mii um –	
	Înainte de reevaluare	După reevaluare
Cifra de afaceri	609.107.045	609.107.045
Cheltuieli cu amortizarea	(60.000)	(90.000)
Cheltuieli cu materii prime și materiale consumabile	(108.035.585)	(108.035.585)
Cheltuieli salariale și sociale	(239.664.624)	(239.664.624)
Alte cheltuieli de exploatare	(172.604.763)	(172.604.763)
Rezultat contabil	88.742.073	88.712.073

Pentru a contracara diminuarea rezultatului, companiile preferă să reevalueze imobilizările neamortizabile.

Pentru a depăși impedimentul micșorării rezultatului, se poate apela la imputarea plusvalorii din reevaluare asupra rezervelor din reevaluare. Prin această modalitate, amortizarea anuală de 90.000.000 um va majora cheltuielile cu amortizarea 9.000.000 um și va diminua rezerva din reevaluare cu 30.000.000 um (300.000.000 lei: 10 ani).

Prezentăm situația comparativă a Contului de profit și pierdere și a situației modificărilor capitalului propriu înainte și după reevaluare:

Extras din contul de profit și pierdere al exercițiului 2005

Elemente	– mii um –		
	Înainte de reevaluare	După reevaluare	După reevaluare*
Cifra de afaceri	609.107.045	609.107.045	609.107.045
Cheltuieli cu amortizarea	(60.000)	(90.000)	(9.000)
Cheltuieli cu materii prime și materiale consumabile	(108.035.585)	(108.035.585)	(108.035.585)
Cheltuieli salariale și sociale	(239.664.624)	(239.664.624)	(239.664.624)
Alte cheltuieli de exploatare	(172.604.763)	(172.604.763)	(172.604.763)
Rezultat contabil	88.742.073	88.712.073	88.793.073

* imputarea plusvalorii din reevaluare asupra rezervelor din reevaluare

Extras din situația modificărilor capitalului propriu

Elemente	– mii um –		
	Înainte de reevaluare	După reevaluare	După reevaluare*
Capital subscris	296.892.431	296.892.431	296.892.431
Rezerve din reevaluare	122.794.493	123.094.493	122.764.493
Total capitaluri proprii	419.689.924	419.986.924	309.656.924

* imputarea plusvalorii din reevaluare asupra rezervelor din reevaluare

Din exemplul prezentat observăm o creștere a rezultatului cu 81.000.000 um care, deși artificială, contribuie la atingerea dezideratelor managerilor companiei. Aceștia se prelevează de prevederile IAS 16 care la în paragraful 48 precizează că amortizarea aferentă unei perioade este în mod normal recunoscută ca o cheltuială sau poate deveni parte a costului unui alt activ, fără să interzică repartizarea parțială a amortizării asupra rezervelor din reevaluare.

Concluzii

Existența pe termen lung a unei întreprinderi depinde de capacitatea acesteia de a genera un profit cel puțin satisfăcător. Investitorii devin și rămân acționari într-o companie dacă estimează că dividendele și alte venituri de capital de care vor beneficia vor fi mai mari decât veniturile din alte plasamente cu un nivel de risc similar. În acest context, profitul, ca indicator absolut al rentabilității, constituie atât premisa, dar și consecința unei afaceri.

Tocmai de aceea, evaluarea calității profitului obținut trebuie să constituie o preocupare permanentă atât pentru managementul companiei, cât și pentru analistul care o efectuează. Libertatea de alegere a politicilor contabile de către managementul companiilor, care conduce la o majorare sau la o micșorare a rezultatului, reprezintă în opinia noastră una dintre principalele limite informaționale ale contului de profit și pierdere. Mai mult, în practică se întâlnesc cazuri în care contabilii, prevalându-se de posibilitatea conferită de normele în vigoare de a efectua estimări și previziuni ori de a apela la tratamente contabile alternativ permise, recurg la unele tehnici de contabilitate creativă aflate adesea la limita legilor și reglementărilor în vigoare.

Răsunătoarele scandaluri contabile, Xerox, Enron, Parmalat, Tyco au accelerat procesul de reglementare contabilă pentru prevenirea distorsionării performanței companiilor. Astfel, Organismul de normalizare contabilă IASB a emis recent standardul internațional de raportare financiară IFRS 2 „Plățile bazate pe acțiuni”. Noua cheltuială introdusă, „plata bazată pe acțiuni” reprezintă o modalitate a companiilor de a păstra angajații cheie, generând, în final, tot o plată. Această modalitate de participare a salariaților la capitalurile proprii ale companiei, pe lângă faptul că este transparentă, nu denaturează fluxurile de numerar.

Note bibliografice

- Bertolus, J.J., „L'art de truquer un bilan”, *Science & vie économique* nr. 40, juine 1988, citat de Stolowy H., „Existe-t-il vraiment une comptabilité creative?”, *Revue de Droit Comptable*, nr. 94-4, décembre 1994
- Gounin, I., „L'art de présenter un bilan”, *La Tribune*, 28 mars 1991
- Lignon M., „L'art de calculer ses bénéfices”, *L'Entreprise* nr. 50, November 1989, Stolowy H., op. cit.
- Naser, C. (1993). *Creative financial accounting: its nature and use*, Pretince Hall, citat de Feleagă N., Malciu L., Politici și opțiuni contabile, Fair Accounting versus Bad Accounting, Editura Economică, București, 2002
- Pourqueri, D., „Les provisions ou l'art de mettre de l'argent de côté”, *Science & vie économique* nr. 73, juin 1991, Stolowy H. op. cit.
- Ștefănescu, A. (2005). *Performanța financiară a întreprinderii între realitate și creativitate*, Editura Economică, București
- IAS 2 „Stocurile”, paragraful 8e IAS 16, *Imobilizările corporale*, paragraful 23
- IAS 16, *Imobilizări corporale*, paragraful 23
- IAS 23, paragraful 4